

Olyan bonyolult a mai magyarság élete

TISZA-PARTI BESZÉLGETÉS HUSZÁR SÁNDORRAL

— Tisztelt uram! El tudná mondani az életét húsz mondatban?

— Nem. Ha az eddig megjelent húsz könyvemben ez nekem nem sikerült, hogy vállalnám, hogy belesűrítsem húsz mondatba.

— Olyan bonyolult az élete?

— Olyan bonyolult a mai magyarság élete.

— Ezt hogyan értem?

— Nézze: ha férfiasan kezét nyújtánék és halkán, szerényen azt mondanám, hogy Illyés Gyula vagyok, akkor az ön által engedélyezett húsz mondatból tizenkilencet meglehetne spórolni. De — meg kell ezt őszintén vallanom — Szegeden túlságosan senki sem kapta fel a fejét, amikor én dacosan kijelentettem, hogy Huszár Sándor vagyok, személyesen.

— Engem ezzel a sakkjátékra emlékeztet.

— Javasolom, hogy elemezzük ki ezt a sakkpartit. Kolozsváron születtem, a Bolyai-egyetemen szereztem filozófiából diplomát, újságíró lettem, majd író is. Ez az alapállás. Így indulok. 1956-ban megjelenik az első novelláskötetem, amelyet szinte évente újabb könyv követ. Esszé, regény, színmű. 1959-ben, harmincéves fejjel, kineveznek a legrégebb magyar kószínház, a Kolozsvári Állami Magyar Színház igazgatójának. 1970-ben, amikor úgy néz ki, hogy a romániai magyar nemzeti életében új korszak kezdődik — akkor alakul meg a Román Televízió magyar szerkesztősége, melynek aztán Bodor Pál lesz a vezetője, és a Kritikon nevezetű nemzeti kiadvány, melyet Domokos Géza igazgat —, nos akkor én is Bukarestbe költözöm és társaimmal együtt megalapítom A Hét című művelődési hetilapot, melyet aztán tizenhárom éven át én főszerkeszték. Na, mondja meg őszintén: ha én ugyancsak Debrecenben csinálnék vagy Pécsen, akkor is életrajzot kér e mai interjúhoz?

— Könnyen meglehet.

— Mindezt azért is kérdelem, mert én életem során egyáltalán nem voltam egy afféle szürke eminenciás. Kis túlzással még botrányhősnek is mondhatna valaki. 1956-ban — például — vezércikkem három nyelven foglalkoztak velem. És ez volt a románul, magyarul, németül megjelent első oldalas írásom címe: Burján, amit irtani kell! 1983-ban pedig már a világsajtó is felfigyelt rám. Akkor épp napirenden volt haldoklásom okán nem emlékszem pontosan, de ha jól emlékszem a Frankfurter Allgemeine Zeitungban jelent meg az a cikk, amelynek ez volt a címe: Újabb támadás a romániai magyarság szellemi vezetői ellen! Leváltották A Hét főszerkesztőjét és helyettesét. Tehát ha valaki netán nagyon érdeklődött a romániai magyarság sorsa iránt, az csak belebotlott a novemberbe. De hogy olyan kevesen botlottak bele — mondja meg igaz lelkére, kedves kolléga — nincs ebben valóban valami sorszerű?

— Én elsősorban egy elhibázott korszak politikájának kivetülését látom az elmondottakban.

— Azt mondja, hogy politikai kivétel? Lehet. De nem egy rövid politikai korszak hibái objektívalódnak ebben a tünetesportban. Illyés Gyula az erdélyi és anyaországi emberek közötti tudati és emocionális különbségeket az Erdélyi Fejedelemség koráig vezeti vissza. Azt mondta: nem tudtuk kiheverni a történelmi viszonyosságait és egyszerűen nem váltunk egységes nemzeté. Na és ebben természetesen a huszadik század nagy megpróbáltatásai nagyon hangsúlyosan vannak jelen.

— Mit ért Ön emocionális differencián?

— Meghatározásokat sem adok, illyent ne várjon tőlem, nem vagyok teoretikus. Azt akarom mondani, hogy a történelem nem csak az országhatárokat alakította, ugyanolyan erőszaknak volt kitéve az emberi tudat is. A többségi és nemzeti magyar közötti különbségre mondom egy példát, ha ígéri, hogy nem sértődik meg.

— Nem hiszem, hogy jól tenne a beszélgetésünknek, ha én most felhívom az orrom, és durcás képpel kérdősködök. Meghát nem az a dolgom, hogy megsértődjek.

— Nos, március közepén érkezünk Bukarestből Budapestre. Június

Bukarest, 1973.
Balról jobbra A Hét szerkesztőségében: Gálfalvi Zoltán, Ilia Mihály, Annus József, Huszár Sándor

elsejétől lakunk Szegeden. Talán tíz napja éltünk már a Tisza partján, amikor egy délután bekopogott hozzánk egy fiatal ember. Bíró Zsigmond vagyok — mutatkozott be a feleségemnek, aki neki ajtót nyitott. — Edmontontól jöttem. Kanadából. Az ottani helyi rádió magyar műsorának vagyok a szerkesztője. Mi ott rövidhullámon fogjuk Budapestet és így tudtam meg, a Szepesi György készítette interjúból, hogy Huszár úr Magyarországra érkezett. Elnézést kérek az alkalmatlankodásért — folytatta —, azért repültem ide, hogy Huszár úrral beszélgessek. Persze — tudom — ez így egy szívmelegítő hírféj. Kurzív szedéssel, keretben szokás az efféle hozni. Am mindjárt szívesítő élménnyé válik. Az én szívemet legalábbis összeszorította. Ugyanis én a szegedi sajtóháztól pontosan öt percre lakom. A rádióstúdiótól hétre. És ezt az öt vagy hét percet mostanáig, az ön jöveteléig senki nem tette meg, a nyilvánosság a két fő fórumából. Hat hónap alatt. Egyedül Bíró Zsigmond fedezett fel nem is tudom hány ezer kilométer távolságból.

— Bizonyára...

— Na és Szepesi György, meg a pesti sajtó... De itt most nem ez a lényeg. Mert ő régi ismerősem. Még Bukarestből ismerem, sőt némelyek még Kolozsvárról. Menekült itt lettem. Szegeden. Am itt nem arról van szó, hogy a szegedi helyi sajtó tájékozatlan és az edmontoni — például — magyar ügyekben is szupertájékozott. Egészen másról van itt szó. Gondoljon vissza az iménti dilemmára, nevezetesen, hogy az anyaországi és a határon kívül élő kisebbségi magyarság gondolkodásában különbség lehet, ahogy én feltételeztem. Nos, bármilyen furcsa, az ugyancsak kisebbségi edmontoni magyart halálans érdeklí az erdélyi ember küzdelme a magyarsága megőrzéséért. Minden érdeklí ami ott velem történt. Az anyaországi magyar, ha érdekes sztorit akar, bekapcsolja a Szabó családot. Az ő magyarságát ugyan ki veszélyeztetné? De ezt ön nehegy bírálnak vegye. Ez továbbra is az a sorstragédia, amiről az elején szóltam.

— Engedje meg, azért én ezt egy kissé túlzó megítélésnek érzem.

— Szándékosan az. Túlzó. Én ugyanis itt és most nem a saját nem létező népszerűségemet kérem öntől számon. Hanem valami egészen másra szeretném felhívni a figyelmet. Hogy mire? Engedje, hadd idézzek lapjának szeptember elseji számából, ahol egy M. T. szignójú munkatárs a Kolozsvári Állami Magyar Opera Attilájának a Magyar Televízióban volt felújítása alkalmából közöl cikket. Az illető bevallja, hogy ő már tíz évvel ezelőtt, a produkció tévé bemutatója alkalmával — amikor ő már 15 esztendő — felmérte, hogy ez egy közepes színvonalú mű átlagos előadása. Nos, eddig nincsen semmi hiba. Legfennebb az a feltűnő, hogy M. T.-nek már tizenöt éves korában is ilyen fejlett a kritikai érzéke — no meg az önbizalma. A kritikus további megállapításai azonban már témánkba vág-

nak. Ugyanis M. T. azt is közli olvasóival, hogy azóta „Kolozsváron már nincs is magyar színház”. Persze azért ő érte a tévé szándékát, azért propagálta újra az Attilát, „hogy ne feledjük: volt idő, amikor Kolozsváron magyarul játszottak operát”.

— Hogy elpirultam, annak köszönhető, hogy én is úgy tudom, Kolozsváron sem a Magyar Színház, sem a Magyar Opera nem szűnt meg.

— Hát akkor nincs igaza Illyésnek a fejletlen nemzeti érzületet illetően? Egy nemzet annyira fontosnak tartja első színházának sorsát, hogy azt sem tudja: él vagy hal?

— Egy kritikus tévedhet, de egy nemzet nem. Így a kettő nem azonos.

— Így igaz. De egy tekintélyes lapban. Az ország egyik legnagyobb város közönségének. És másnap nem közölnek felháborodott kiigazító cikkeket. Ésre se veszik. És ha ez lenne az egyetlen ilyen fájó ügy. Ki kell mondanom: mi, erdélyiek, mindig talán a kellenél jobban figyeltünk az anyaországra, az anyaország pedig a megengedhetől is kevésbé törődött velünk. Igaz, hogy ma mindent a kommunisták nyakába akarnak varni, de meg kell mondanom, ez nem kimondottan kommunista bűn. És talán az sem lényegtelen, hogy ezt egy kizárt párttag mondja. Ez régi örökség. Ezért teszem szövé. Ezért kockáztatom azt, hogy valaki netán reám süti: Huszár hiúságát sérti, hogy Szegeden nem csináltak neki díszkapt. Pedig csináltak. Olyan emberek álltak mellém, segítettek, bátorítottak, mint Vastagh Pál, Szabó G. László, Müller Józsefné, Barabás Zoltán akadémikus, Biczó György volt bukaresti magyar nagykövet, aki visszatért szülővárosába és aki még emlékszik bukaresti viselt dolgaimra. Épp az ő felemelő példájuk bátorít arra, hogy a hibákat is szövé tegyem.

— Azt hiszem, kissé eltértünk az én eredeti riporteri szándékomtól...

— Ez is igaz. Ön engem be akart mutatni a város közönségének, én pedig ahelyett, hogy hálásan pukkdeliznék, kellemetlen kérdéseket tárok fel. De ennek ellenére nem gyakorolok önkritikát. Meg kell mondanom: mindig fázom, amikor nemzeti bajainkat keresve reflex-szerűen mutatunk másra. A történelem tényleg nem volt velünk kegyes. Ezt tanítani is kell, ebből vizsgázni is kell. De abból is, hogy e nehéz körülmények között a magyarság, mint nemzet, mint emberi közösség, hogyan viselkedett. Mindenekelőtt a nemzet tudatos elemei. Persze ön azonnal Petőfit fogja emlegetni, meg a többi mártírt meg hőst. Erre azonban van nekem egy replikám. Kolozsváron élt egy világhírű, nagyon művelt román belgyógyász professzor, Emil Hatieganu. Pesten végzett, mint a század első felének legtöbb román értelmiségi. Jól ismert bennünket. És ő, a román, aki teljesen más szövekből volt, így nyilatkozott rólunk: „A magyarságból tökéletesen hiányzik az önkonzerválási ösztön. Ennek a népnek nagyon sok fiatal hőse és nagyon kevés bölcs öregje van”. A mai időkben talán

ezeknek a bölcs embereknek az ideje jött el. Korra való tekintet nélkül. És nem csak a nemzetséghöz való viszonyban. Mindenekelőtt a társadalom átépítésének valóban történelmi művében.

— Ön az előbbieken a helytállásról beszélt, nem gondolja, hogy akasztott ember házában kötelei emlegetett?

— Arra céloz, hogy elmenekültem Romániából? Hát, őszintén szólva ez nem volt életemnek egy győzelmes aktuusa. Meg kell tehát néznünk: mi lett volna, ha maradok. Az 1983-ban bekövetkezett leváltásomat hosszú verekedés előzte meg. Ahogy mi azt a külvárosban mondtuk: ők is adtak, én is kaptam. Neoszotalista bábfigurák egyesült csapata összpontosított támadást intézett a Sorsom emlékezte című könyvem ellen. Csak az ellenpontozás kedvéért jegyzem meg, hogy a Népszabadságban a könyvről megjelent kolumnás cikknek ez volt a címe: Az emberi méltóság védelmében. Mármint a könyv, az író cselekszik. A lap vezetése terén körém vont korlátokat meg se próbálom jellemezni. Erről annyit, hogy szinte lehetetlen volt már emberi hangon beszélni a lapban. De azért munkatársaimmal együtt megpróbáltuk. Tudjuk, nyakasságomnak mi lett a következménye. Pedig akkor már A Hét nem is pusztán egy lap, már mozgalom. A romániai magyar értelmiségiek legelzártabb csapatának fedőszerve. Mikor az Élet és Tudományt — amely nagy példányszámban jött be — kitiltják az országból, jelentkezem a pártvezetőségnek. Elmondom, hogy ebből milyen botrány lesz. Tiltakozó levelek tucatjait prezentálom. És egy javaslatot: a lap mellékleteként csinálók én egy természettudományos folyóiratot. Semmit nem kérek, csak papírt. Cornel Burtica, aki akkor a Központi Bizottság propagandatitkára, az ateista propagandára szánt papírtartalék egy részét engedi át nekem. Így indul a TETT. Az első magyar nyelvű természettudományos folyóirat Romániában, amelynek az a célja, hogy a tudományos nyelvet és fogalomrendszereket vigye el a magyar olvasónak, ismertesse meg anyanyelvén. A huszadik századi közgondolkodás szempontjából ez alapvető kérdés. A negyedévenként megjelenő mellékletet nemsokára testes évkönyv követi, amelyben a nemzeti szociológia tárgykörébe tartozó dolgozatokat, felméréseket igyekeztünk publikálni. Tehát a lapnak akkor már három pluszkidáványa van, mert feledem, hogy volt egy Könyvbarát című és a romániai magyar, román, valamint a magyarországi importkönyveket bemutató melléklete is. De ez nem minden. A központi intézményekben kialakított kapcsolataink az irányunkban kialakult bizalom révén engedélyt szereztünk — vagy jelentősen hozzájárultunk — a székiudvarhelyi Népszínház megnyitásának ügyéhez, melyet továbbra is patronáltunk. Zöld Lajos újságíró Gyergyószárhegyen összekoldult pénzből kijavíttatta a falu ősi kolostorát, amely egy csodálatos kastély szomszédságában áll, ahol Bethlen Gábor gyerekeskedett, és az

ugyancsak összekoldult összegekből képzőművészeti tábort rendezett be. Melléje álltunk. Barátság lett a tábor neve. Erdély minden nemzetiessé képzőművész fiai jártak oda nyáron alkotni és eszmét cserélni. Úgy látszik, a koldulás bevett mesterségünk volt, mert — képzőművészekkel szövetkezve — A Hét összegyűjtött egy múzeumra való képzőművészeti anyagot, melyet Kovászna városának ajándékoztunk, ahol ezzel állandó képtár nyílt, és remélem, működik még ma is. Nos, ez a hatalmas kulturális mozgalom szakadt rám nyolcvanháromban, amikor mint egy nyomdászinaszt kidobtak a magam alapította laptól. Így válik érthetővé az ügyben tanúsított újabb túlságom. Ugyanis ebbe a műveletbe többször belehaltam. Belátom: nem kellett volna. Gyomorvérzést kaptam, megoperáltak, majd újra megoperáltak és sűrűn közölték orvos leányommal, hogy most már aztán igazán nincs remény a megmaradásomra.

— Ez nyolcvanháromban volt?

— Igen. Hat évvel a kivándorlásom előtt. De ez a hat év maga a pokol. A román hatóságok már nyolcvannégyben felajánlják a feleségemnek, hogy ha ki akarunk települni, úgymond segítenek. De mi nem akartunk. Eszünk ágában sincs. Gondoskodnak róla, hogy legyen. Feleségemet kitestízik a televíziótól. Akkor még van magyar televíziózás. A gyerekeket állandóan fenyegetik. A szekuritáté távollétünkben behatol a lakásunkba. Az már szinte normális, hogy a telefonunkat lehallgatják. Végül 1987-ben elveszik kézirataimat, könyveimet. Nem volt mit tennem: visszaadtam a pártkönyvem és újságírói igazolványomat. És végül kértem a magyar hatóságokat, hogy fogadjanak be. Akkor már nevemet nem lehetett leírni a magyar sajtóban. Egy dolgot tehettem volna csupán, ha fegyelmézetten bevárom a halált. Elfelejtettem mondani, hogy lényegében kényszerlakhelyen élünk, mert nem engedtek Erdélybe visszaköltözni. Nos, én nagyra becsülöm az ellenállást és a kitartást, de ez számomra passzivitás lett volna. Tenni valamit az én kisebbségi népemért akkor tudhattam, ha átjövök és a korábban átmenekített mintegy 12 ezer oldalnyi és harminc évet átfogó naplómát itt kiadom.

— Mondjon valamit a naplóról.

— Gondolom, beszél az önmagáért, ha megjelenik. Egyelőre itt csak annyit, hogy tanúvallomásnak számom. Azt keresem benne: mit történt tulajdonképpen velünk az elmúlt három évtized alatt.

— Keresi?

— Igen. Ugyanis, amikor a naplóbejegyzés történik, nem tudom miről van szó. Csak a fájdalom, a történet ténye jelenik meg a napló lapjain. Később derül ki, hogy mi, miért fáj.

— A Koriárs idei ötös számában a kitelepülési élete logikájában bekövetkezett törésnek nevezi

— Igen, mert én Sütővel, Kányádival és nemzedékem többi harcos tagjával együtt mindig azt hirdtettem, hogy nem kell elhagyni a szülőföldet, bármilyen nehéz az elnyomás nyúga. Továbbra is hozzájuk, az otthon maradtakhoz fogok igazodni, de úgy érzem, azt a mondanivalót, ami velük összeköt, már csak itt tudom elmondani. Ez az én külön sorsom, ez nem valamiféle törvényszerűség.

— Hogyan képzei el a jövőjét?

— Úgy, hogy Réka unokánk kezét fogva sétálunk feleségemmel a Tiszaparton. Egy darabig mi vezetjük őt, aztán majd ő minket. Ehhez azonban az kellene, hogy Réka és szülei megérkezzenek.

— Vágyak, tervek?

— Szeged életem harmadik felvonásának színtere. Az első, a születés és kialakulás. Kolozsváron zajlott. A harc, a bonyodalom színtere a második felvonás. Bukarest. Itt, a harmadik felvonásban dől el, hogy a színmű milyen műfajba lesz sorolható. Remélem, hogy nem lesz tragédia. A dráma mához sem ragaszkodom. Bízom egy felemelő végben, amikor a néző kitörli szeme sarkából a könnyeket, de azért jó érzéssel, magát vigasztalóan mosolyog.

— Ennyi?

— Hát, tudja, örövendének, ha Szeged népe keblére ölelné a fáradt vándort. Túl sok?

PODMANICZKY SZILÁRD